

TUKIKEINOJA LAPSEN KIELEN KANGERTELUUN

Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Toimittaneet **Tiina Siiskonen, Tuula Aro, Timo Ahonen** ja **Ritva Kuronen**. (2. painos.) Jyväskylä: PS-kustannus 2004. 393 s. ISBN 952-451-068-5.

Sanat sekaisin. Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä. Toimittaneet **Timo Ahonen, Tiina Siiskonen** ja **Tuija Aro**. (3., tarkistettu painos.) Jyväskylä: PS-kustannus 2004. 264 s. ISBN 952-451-082-0.

Niilo Mäki Instituutti (NMI) on Jyväskylässä toimiva monitieteinen oppimisvaikeuksia tutkiva yksikkö, ja sen keskeisenä toiminta-ajatuksena on ehkäistä lasten ja nuorten oppimisesta syrjäytymistä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tutkimuksen lisäksi NMI:ssa tehdään oppimisvaikeuksien tunnistamiseen ja kuntouttamiseen liittyvää kehittämistyötä, johon liittyy laaja julkaisu-toiminta. NMI:n julkaisuista esittelen tässä kaksi teosta: *Joko se puhuu?* ja *Sanat sekaisin*. Kirjat kuuluvat kolmiosaiseen sarjaan, jossa tarkastellaan kielellisiä vaikeuksia varhaislapsuudesta nuoruusikäen. Sarjan teoksista *Sanat sekaisin* ilmestyi ensimmäisenä (2001), ja siinä käsitellään kouluikäisten kielellisiä oppimisvaikeuksia. Toisessa teoksessa *Joko se puhuu?* (ensimmäinen painos 2003) tarkastelun kohteena on kielenkehitys ja sen häi-

riöt varhaislapsuudessa ennen kouluikää.

Kummankin teoksen toimittaminen on ollut mittava työ. Lähes joka artikkelissa on useita kirjoittajia; ennätyksenä on yhden artikkelin 11 kirjoittajaa. Tämä ratkaisu noudattaa NMI:n toimintaperiaatetta, monitieteisyyttä, ja lisäksi moniammatillisuutta, koska kirjoittajia on tutkijoista opettajiin ja terapeuteista sosiaalikasvattajiin. Koska kielelliset vaikeudet ovat monimutkainen ilmiö, on perusteltua, että kirjan näkökulma on laaja. Lisäksi tutkimus tulee ilahduttavasti käytännön työn tekijöiden lähelle: kirjoista välittyy se, että tutkimus ei ole irti kohteidensa arjesta, vaan palvelee arjen käytäntöjä. Moniammatillisen kirjoittajaryhmän jäsenet ovat kohdanneet toisensa ilmeisen onnistuneesti, mikä näkyy artikkeleiden sisällöissä, rakenteessa ja kielessä. Toimitustyö on onnistunut tuottamaan yhte-

▷

näiset ja helposti lähestyttävät teokset.

Teosten tavoitteena on kielenkehityksen vaikeuksien ja kielellisten oppimisvaikeuksien konkreettinen käsittely. *Joko se puhuu?* -kirjan kohderyhmänä ovat pienten lasten vanhemmat ja lasten kanssa työskentelevät, ja *Sanat sekaisin* on suunnattu kouluikäisten lasten kanssa työskenteleville. Nämä kohderyhmät ovatkin kaivanneet selkeitä ja käytännönläheisiä teoksia, joiden avulla voi tunnistaa kielihäiriöisiä lapsia ja — ennen kaikkea — saada toimintatapoja arkiseen vuorovaikutukseen ja sen tukemiseen.

Kirjojen yhtenäinen rakenne on lukijaystävällinen. Jokainen artikkeli alkaa johdattelulla ingressitekstillä, ja artikkeleissa on selkeitä ja selailtavia väliotsikoita. Lisäksi tekstejä on usein havainnollistettu taulukoin. Esimerkiksi selkeät taulukkoluetelot siitä, milloin vanhemman kannattaa huolestua tai miten luku- ja kirjoitustaitoa voidaan arvioida, ovat helppolukuisia ja käyttökelpoisia. Kirjan käyttäjän kannalta on kuitenkin tärkeintä se, että artikkeleissa esitellään konkreettisia toimintatapoja. Näihin vinkkiosastoihin on luettelomaisesti koottu nimenomaan maallikkojen kaipaamia ohjeita, neuvoja ja hyväksi havaittuja menetelmiä. Lisäksi monen artikkelin perässä on lähdeluettelo lisätietoja kaipaaville.

Artikkeleiden kieli ottaa pääsääntöisesti huomioon maallikkolukijan. Kaikkia kielitieteen ja psykologian käsitteitä ei voida välttää, mutta suurimmassa osassa artikkeleita ne selvennetään ymmärrettävästi. Teoksissa on myös tehty käsitteiden suhteen lukijaystävällisiä valintoja: pääsääntöisesti käytetään nimityksiä *kielenkehityksen erityisvaikeus* tai *kielenkehityksen vaikeudet*. Koska on olemassa erilaisia nimityksiä, kuten *puheen ja kielen kehityksen häiriö*, *dysfasia* ja *kielihäiriö*, onkin johdonmukainen käsitteiden käyttö tarpeen. Lisäksi *Sanat sekaisin* -kirjassa on valittu monista eri luokituksista yksi, Rapinin ja Allenin

laatima kielen eri prosessien häiriöihin perustuva luokittelu, mikä rajaa teosten lähestymistapaa.

Teosten kuvitus elävöittää hyvin asiaa tekstiä. Parhaiten se onnistuu *Joko se puhuu?* -kirjassa. Teos alkaa sarjakuvamaisella kuvauksella yhden perheen lapsen dysfasian ilmenemisestä. Sarjakuva sisältää samalla tietopaketin normaalista kielen kehityksestä. Kummassakin kirjassa tapausesimerkkien avulla kielellisille häiriöille annetaan kasvat, tunteet ja kokemukset. Tämä on toimiva ja toivottu ratkaisu, näin tieto ja kokemukset kohtaavat ja palvelevat kirjojen tavoitteita. Tapausesimerkit havainnollistavat kirjan lukijoille esimerkiksi diagnosointia, sairaalatuksia ja HOJKS:ia (henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa). Tämä varmasti vähentää etenkin vanhempien pelkoja ja epätietoisuutta.

Kumpikin kirja etenee johdonmukaisesti siten, että se tarkastelee ilmiön eri puolia helposti seurattavalla tavalla. *Joko se puhuu?* -kirjassa käsitellään ensin normaalia kielen ja kommunikoinnin kehitystä ja kielen kehityksen vaikeuksien määrittelyä. Tämän jälkeen edetään kielen kehityksen häiriöiden tunnistamiseen, diagnosointiin ja kuntoutukseen. Kirjan parasta antia on kokonaisuus, jossa käsitellään kehitystä ja sen tukemista, koska siinä pureudutaan tukikeinoihin elävin esimerkein. Myös kuntoutus- ja opetusjärjestelyistä annetaan ajantasaista ja konkreettista tietoa eri vaihtoehdoista ja mahdollisuuksista. Teoksen lopussa esitellään aivotutkimusta, jonka toivotaan tulevaisuudessa edistävän yhä varhaisempaa kielihäiriöiden tunnistamista. Kaiken kaikkiaan kirjassa korostuu vanhempien merkitys: vanhempien havainnot lapsen kehityksen ongelmista ovat yhtä luotettavia kuin tutkimusten tulokset, ja yhteistyö kotien kanssa on kuntoutuksen ja tukitoimien elinehto.

Sanat sekaisin -kirja ilmestyi kirjasarjan ensimmäisenä osana, eikä siinä vielä ole täysin muotoutunut se sujuva ja helppo etenemis- ja esittämistapa, joka ilahduttaa *Joko se puhuu?* -kirjassa. Tähän osaan olisi kaivannut selkeää johdattelua tai yhteenvetoa kouluikäisen normaalista kielen kehityksestä: asia kyllä käsitellään, mutta opettajia ja vanhempia tiivistys tai taulukko helpottaisi. Kielelliset vaikeudet ja niiden ilmenemismuodot esitellään hyvin, samoin oppiminen ja opetus. Opetusjärjestelyt ja tukimuodot on myös esitelty selkeästi. Se, että kirja on kohdennettu pääasiassa koulun alkuvaiheen opettajille, kaventaa hieman käsittelytapaa. Vaikka kirja soveltuu myös vanhemmille, heidän rooliaan ja tarpeitaan ei oteta yhtä hyvin huomioon kuin kirjassa *Joko se puhuu?*.

Kumpikin kirja korostaa hyvin sitä, miten kieli on ajattelun, ymmärtämisen ja oppimisen väline ja miten kielen kehityksen vaikeudet tai kielelliset oppimisvaikeudet vaikuttavat lapsen kokonaiskehitykseen. Kirjoissa käsitellään oivaltavasti sitä, miten toisiinsa kietoutuneita lapsen kehityksen eri osa-alueet ovat. Esimerkiksi motoriiikan, tarkkaavaisuuden ja kielellisen kehityksen vaikeudet ilmenevät usein kaikilla kyseisillä kehityksen osa-alueilla. Kirjoissa ei kuitenkaan takerruta vaikeuksien tuottamiin esteisiin, vaan keskitytään mahdollisuuksiin kompensoida ja kehittää taitoja joko vaihtoehtoisten kommunikaatiokeinojen tai erilaisen toimintatapojen ja kuntoutuksen avulla. Johtotähtenä on jokaisen lapsen yksilöllisyys ja vahvuudet. Kirjan artikkeleissa korostuvat arkipäivän toimintatilanteiden kielellistä kehitystä tukeva merkitys, kuntoutuksen leikinomaisuus, lapsen kannustaminen ja välittömän palautteen antaminen.

Opettajan näkökulmasta *Sanat sekaisin* -kirja antaa työvälineitä kohdata oppimisvaikeuksisia lapsia. Kirjassa esitellään monipuolisesti lukemisen ja kirjoittami-

sen, vieraiden kielten ja matematiikan opettamisen hyväksi havaittuja keinoja. Samoin tarkkaavaisuutta ja motoriiikkaa käsittelevissä artikkeleissa on oivia ohjeita opettajalle. Kiinnostavassa ajattelua ja ongelmanratkaisutaitoa käsittelevässä artikkelissa esitellään opetuksen strategioita sellaisella tavalla, josta hyötyy jokaisen kouluasteen ja aineen opettaja: ohjaavan opetustyylin toimintatapoja on neuvottu konkreettisesti, ja niitä on helppo soveltaa käytäntöön. Lisäksi artikkelin ajatus siitä, että oppimisvaikeuksille lapsille sopivat opetusmenetelmät edistävät kaikkien lasten oppimista, sopii jokaisen opettajan pedagogisen ajattelun kehittämisen pohjaksi.

Erityisopetuksessa olevien lasten määrä on viime vuosina lisääntynyt kouluissa, ja erityisoppilaiden integrointi tavallisiin luokkiin on yleistä. Tätä taustaa vasten nämä kaksi kirjaa ovat opettajakoulutukseen kuuluvia perusteoksia. Kirjojen lähestymistapa kunnioittaa oppilaiden oikeutta saada ymmärrettävää opetusta ja opettajien ammattitaitoa erilaisten oppijoiden oppimisen ohjaajina ja tukijoina. Kirjoissa on myös selkeä kannanotto: yhteiskunnassamme kannattaa panostaa mahdollisimman varhaiseen kielellisten vaikeuksien tunnistamiseen ja kuntoutukseen. Mitä varhemmin tukitoimet käynnistyvä, sitä vähemmän yhteiskunnalle kertyy kustannuksia ajan oloon. Kyse on arvoista ja valinnoista.

Kirjasarjan kolmas osa *Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä* ilmestyi keväällä 2007. Yläkoulun ja toisen asteen opettajat ovat pitkään kaivanneet käytännönläheistä, arjen työkaluja tarjoavaa perusteosta, jossa esitellään nuorten kielellisten oppimisvaikeuksien tukikeinoja. Odotukset ovat korkealla kirjasarjan kahden aiemman osan perusteella. ■

TUIJA TAKALA

Sähköposti: tuija.takala@edu.hel.fi